

Araştırma Makalesi/Research Article

**ŞEHİRLERİN SU İHTİYACININ KARŞILANMASINDA VAKIFLARIN
ROLÜ: XV-XVI. YÜZYILLARDA RODOSCUK'TA VAKIF SULARI VE
YAPILARI**

*THE ROLE OF FOUNDATIONS IN SATISFYING THE WATER DEMAND OF
CITIES: FONDATION WATERS AND STRUCTURES IN RODOSCUK IN XV-XVI
CENTRURIES*

Hacer ATEŞ*

*Geliş Tarihi:21.06.2019
Received*

*Kabul Tarih:25.11.2019
Accepted*

ÖZ:XV.yy'ın ortalarından itibaren bir liman kenti olarak gelişen Rodoscuk, özellikle ticari aktivitenin giderek yoğunlaşması sebebiyle meskûn nüfusun yanı sıra günü birlik ya da belli zaman dilimleri arasında şehre gelen ticaret erbabına da ev sahipliği yaparak kalabalık bir kitleyi barındırmaktaydı. Bu dinamik şehrin temel ihtiyaçlarının başında su temini meselesi gelmiş olup gerek yerel halk gerekse -ki en etkin şekilde- Osmanlı devlet adamları ve ulemanın gayretleriyle çeşitli vakıflar bu meselenin çözümüne titizlikle eğilmişlerdir. Bu ihtiyaç doğrultusunda başta suyolu olmak üzere su kullanımını mümkün kılan çeşme, kuyu, şadırvan, hamam gibi yapıları şehre kazandırmışlardır. Zamanla artan ihtiyaçlara paralel olarak su şebekeleri ve su yapıları da nicelik olarak artmış ve yeni formlar kazanarak su ihtiyacını karşılamaya devam etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Rodoscuk, Tekirdağ, vakıf, suyolu, çeşme

ABSTRACT: Rodoscuk, growing as a port city from mid-XV Century, was sheltering a big mass for hosting a resident population and traders that come to the city for certain periods of time. The issue of water supply was one of the most important needs of this dynamic city and various foundations were caring finically about the solution of this problem with the efforts of both local people and Ottoman statesmen and ulema. They brought the city firstly aqueducts and fountains, wells, shadirvans, hammams that made the water usage possible. In time correspondingly with increasing needs, waterworks and structures increased quantitatively and countinued to satisfy the need for water by gaining new forms.

Key Words: Rodoscuk, Tekirdag, foundation, aqueduct, fountain.

1.GİRİŞ

Osmanlıda modern dönem öncesi şehirlerin ihtiyaçları büyük ölçüde vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Bu gelenek İslâm şehirlerinin hemen hepsinde

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, hacrates@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0708-0213

benzerlik göstermektedir. Osmanlıların vakıf müessesesini diğer Müslüman devletlerden çok daha öteye taşıması sebebiyle Osmanlı adeta vakıf cenneti olarak anılmaktadır. Gerek şehir hayatının gündelik işleyişinin devam etmesinde gerekse ilim ve kültür faaliyetlerinde vakıfların üstlendiği misyon oldukça anlamlıdır. Sözlükte “durmak; durdurmak, alıkoymak” anlamındaki vakıf (vakf) kelimesi terim olarak “bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” şeklinde özetlenebilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade eder¹. Kur’ân-ı Kerîm’de vakıf kavramını ve kurumunu doğrudan çağrıştıracak bir ifade yer almamakla birlikte Allah yolunda harcama yapmayı, fakir, muhtaç ve kimsesizlere infak ve tasaddukta bulunmayı, iyilik yapmada ve takvâda yardımlaşmayı, hayır ve yararlı işlere yönelmeyi öğütleyen birçok âyet Müslüman toplumlarda vakıf anlayış ve uygulamasının temelini oluşturmuştur. Bu anlayış Osmanlı toplumunda üst düzeyde karşılık bulmuş bu hususta Allah rızasını kazanmak için hastane, imaret, medrese gibi büyük vakıfların yanı sıra bekârları evlendirmekten kuşlara yuva yapmaya, mahalle tekalifini ödemekten ahirete intikal eden yakınları için Cuma gecelerinde Kur’an okunmasına kadar varan çok çeşitli vakıfların kurulduğuna Osmanlı belgelerinde rastlamaktayız.

Vakıf müessesesi dâhilindeki mülkler hizmet veren ve gelir getiren yapılar olmak üzere temelde iki gruba ayrılmaktadır². Dükkân, işletme, hamam, ev gibi gayr-ı menkuller gelir getirdiğinden akarât-ı mevkûfe olarak adlandırılırken bu mülklerden elde edilen gelirlerle yapılan câmi, medrese, imâret çeşme suyu gibi sosyal hizmet yapıları da müessesât-ı hayriyye adıyla anılmaktadır. Bunlar içinden hamamlar halkın yıkanma ve temizlenme gibi ihtiyaçlarına cevap veren bir vakıf mülkü olmanın yanında vakfın başka giderlerini karşılamak üzere kiraya verilmek suretiyle de bazı vakıfların akarları durumunda idi.

Su ve suyla ilgili vakıfların İslâm dünyasında ilk kurulan vakıflardan olması sebebiyle ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. İslâm coğrafyasında halkın su ihtiyacını karşılamak üzere kurulan ilk vakıf Hz. Osman’ın Medine’deki Rûme kuyusunu satın alarak burayı halkın hizmetine sunmasıyla başlamaktadır³. Bu davranışın Hz. Peygamber tarafından takdir edilmesi ilerleyen zamanlarda

¹ Vakfın tanımı ve işleyişi hususunda bkz. Bahattin Yediyıldız “Vakıf”, *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s.479-486.

² Bahattin Yediyıldız, *a.g.m.*, s.479; Ayrıca; Elmalılı M. Hamdi Yazdır *Gözüyle Vakıflar (Ahkamü'l-Evkaf)*, hzr. Nazif Öztürk, Ankara, 1995, s.49-53; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, s.75-92.

³ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Rûme Kuyusu”, *DİA*, C.35, İstanbul 2008., s. 231-232.

kurulacak olan su vakıflarını teşvik etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'e sahabe tarafından "hangi sadaka Allah'ın daha çok hoşuna gider" diye bir soru sorulduğunda kendisi "su" diye cevap vermiştir. Yine hadislerde hayvanlara su vermenin insanın büyük hatalarının bağışlanmasına vesile olacağı belirtilmiştir⁴. Tüm bu hadisler Müslümanların bu konuda hassas olmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Osmanlı padişahlarının yanı sıra hanım sultanlar, devlet ricâli, ulemâ ve sıradan halktan insanlar pek çok şehre gerek suyolları gerekse su kullanımını sağlayan sarnıç, çeşme, sebil ve hamam gibi su yapıları inşâ ettirmişler vakıflar kurmuşlardır. Osmanlı şehirlerinin hemen hepsinde bu yapılara rastlanmaktadır. Bu çalışmamızda bahse konu olan dönemi kapsayan Osmanlı arşiv verileri, şeriyye sicilleri ve vakıf kayıtları gibi belgelerden hareketle Tekfurdağı kazasının merkezi Rodosçuk'ta suyun temininde vakıfların ne kadar etkili olduğu tespit edilmeye çalışılarak şehirde suyun hangi noktalarda dağıtıldığı, nasıl kullanıldığı, bu hususta kimler tarafından hangi yapıların inşâ edildiği sorularına cevap aranacaktır.

2. ŞEHİRDE SU TEMİNİ VE GÜZERGÂHLAR

İnsanoğlu eski çağlardan itibaren yaşam alanlarını belirlerken su kenarını ya da suya yakın yerleri tercih etmiştir. Dolayısıyla büyük medeniyetler de bu alanlarda kurulup gelişmiştir. Su yönünden özellikle yer altı suları bakımından oldukça zengin bir bölge olarak nitelendirilen Trakya toprakları antik çağlardan itibaren pek çok medeniyet için cazibe merkezi olmuştur. Suyun sağladığı imkânlar ve iklim şartları bölgenin tarım olanaklarını da üst seviye çıkarmıştır. Bölge Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul'un ana besin kaynaklarının temin edildiği önemli coğrafyalardan biri olup, sahip olduğu su rezervi sayesinde İstanbul'un su ihtiyacının karşılanmasında da katkılar sağlamıştır. Bu hususta özellikle Vize-Pınarhisar yakınlarındaki kaynaklardan beslenen ve toplanan sular su kemerleri ile başkent İstanbul'a nakledilmiştir⁵. Bizanslılar hem antik dönemden kalan su yollarını kullanmış hem de bunlara eklemeler yaparak su şebeke sistemini geliştirmiştir. XIV. yy'ın başlarından itibaren ise yavaş yavaş Bizans şehirlerine hakim olmaya başlayan Osmanlılar fetihten sonra ele geçirdikleri yerlerde kadim uygulamaları direkt ya da üzerinde bir takım değişiklikler yaparak devam ettirme yoluna gitmişlerdir. Tıpkı antik dönemden kalan Roma askeri yollarını

⁴ Yusuf Sağır, "Osmanlı Su Vakıfları", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, 2018 s. 449.

⁵ Ahmet Tabakoğlu, "İstanbul'un Su Tarihi: Roma, Bizans ve Osmanlı Döneminde İstanbul'a Su Temini", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar - Arif Bilgin, İstanbul 2008, s. 71.

kullandıkları gibi eski dönemden kalan suyollarını da kullanmaya devam etmişlerdir⁶.Bu doğrultuda Osmanlı idaresindeki Bizans şehirlerinin zaman içerisinde hem demografik hem de fiziki açıdan büyük gelişme gösterdiği dikkat çekmektedir.

Çalışmamıza konu olan Rodoscuk eski Bizans yerleşmelerinden biri olması sebebiyle suyollarının da diğer şehirlerde olduğu gibi antik dönemde kullanılan su şebekesiyle benzerlik göstereceği tahmin edilebilir. Bu minvalde şehre gelen güzergâhlar incelendiğinde Roma-Bizans döneminden kalma suyollarının izleri tespit edilmektedir. Bu izler sadece Rodoscuk'ta değil Bizans döneminde önemli yerleşmeler olan Malkara ve Vize'de de karşımıza çıkmaktadır⁷. Günümüzde şehrin su ihtiyacını karşılayan güzergâhların bir kısmı hâlâ bu suyollarına paralellik arz etmektedir. Özellikle Bizans dönemine ait sarnıç ve maslakların XX. yy'ın başlarında dahi kullanıldığını modern kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu dönemde şehir merkezine 5 km uzaklıkta bulunan Kayı köyü yönünden getirilen sular toprak altında kalan Bizans döneminde yapılmış sarnıçlarda toplanmaktaydı⁸. Mevcut modern kaynaklarda şehrin su temini ve kullanımındaki yapılar hakkında en erken bilgiler XVIII. yy'a kadar gitmekteyken çalışmalarımız esnasında şerhiye sicillerinden elde ettiğimiz veriler ve diğer inceleme eserleri XV. yy ortalarına hatta daha da önceki tarihlere gidebilme imkânı sağlamıştır. Sarnıçlar ve suyolları gibi Roma-Bizans döneminden kalan tesislerin ve şebekelerin Osmanlı zamanında da kullanıldığı görülmektedir.

Osmanlılar mevcut su sistemlerini kullanmak suretiyle kendi dönemleri içerisinde bunlara yeni eklemeler yaparak bu sistemleri bir üst seviyeye taşımışlardır. Bu gelişme sadece fiziksel anlamda su şebeke ağının genişlemesi değil aynı zamanda su temini gibi ciddi bir işin kurumsal niteliğinin de gelişmesi manasına gelmektedir. Özellikle su işi ile uğraşan esnaf grubunun mevcut olması ve faaliyetlerin bir nizam içerisinde devam ettirilmesi gibi hususlar işleyişin sistematik bir hal aldığı göstermektedir. Şehrin içme ve kullanma suları yerleşim birimlerine suyolları vasıtasıyla bu meslek erbabınca iletilmekteydi. Suyollarının

---

⁶ Romalıların, Adriyatik'i İstanbul ve Çanakkale boğazlarına bağlama amacıyla inşa ettiği (Via Egnatia) yol Osmanlıların Rumeli fethi esnasında ve sonrasında da bazı değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. Detay için bkz. *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*. Editör: Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, 1999.

⁷ Örneğin bugün Malkara'ya bağlı Kermeyan köyünün mevcut suyollarının antik çağdaki su yoluyla örtüştüğü tespit edilmiştir. Zafer Taşlıkılıoğlu, *Trakya'da Epigrafi Araştırmaları I*, İstanbul 1983, s.70-72.

⁸ Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara 2007, s. 153.

yapımı, bakımı gibi işlerle ilgilenen hususi bir meslek dalı olan suyolcu esnafı ise bu mesleğin uzman kadrosunu teşkil etmekteydi. Suyolcu/Râh-ı âbî esnafı olarak bilinen bu meslek grubu Osmanlıdaki diğer bütün meslek dalları gibi bir loncaya bağlı idiler. XVII. yy'ın başlarına ait bir şer'iyye sicili kaydında Aslan veledi İçipek adlı bir Ermeni ustanın Rodoscuk suyolcu esnafının kethüdası olduğuna rastlamaktayız. Bu kayıt Rodoscuk'ta da suyolu ve yapıları işinde uzmanlaşmış bir meslek dalının varlığını doğrulamaktadır⁹. Bu meslek grubu suyun bulunduğu kaynaktan şehre getirilmesine ve geldikten sonra dağıtımının yapılmasına kadar her süreciyle ilgilenmekteydi. Suyollarının bakım ve onarımı, korunması, suların ölçülmesi ve dağıtılması gibi hususlarla ilgili bütün uygulamalar bu mesleğin alanına girmektedir¹⁰.

XVI. yy'da Rodoscuk suyollarına baktığımızda suyun şehre nispeten yakın Kayı köyü ve Büyük Karacamuratlı adlı köylerden doğan iki ana kaynaktan getirildiğini görmekteyiz¹¹. Bunlardan ilki Rodoscuk'a 5 km ikincisi ise 25 km uzaklıkta bulunmaktadır. Şehrin hemen kuzeyinde bulunan ve en yakın köy olan Kayı köyünden çıkan su Yavuz Sultan Selim'in saltanatının son dönemlerinde ve Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında sadrazamlık görevinde bulunan Piri Mehmet Paşa'nın vasıtasıyla getirilmiştir. Künklerle getirilen su şehrin çeşitli noktalarında yine Piri Mehmet Paşa tarafından yaptırılan çeşmelere dağıtılmış ve bu suretle üç mahallenin su ihtiyacı karşılanmıştır. Mehmet Paşa Kayı köyünden gelen suyolunun masrafını karşılamak üzere kendi vakfından olup Bergos (Lüleburgaz) kazasına bağlı Okulağı¹² köyünden elde ettiği gelirin yarısını vakfetmiştir¹³. Vakfa bağlı bu köyün gelirinden yılda 11.000 akça adı geçen suyolunun her türlü ihtiyacına hasredilmiştir.

⁹ RŞS (Rosocuk Şer'iyye Sicili), nr.1550, 43b.

¹⁰ Selda Kılıç, "Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler", *A.Ü. DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Ankara 2004, s. 178.

¹¹ Bu güzergâhlar hakkında modern kaynaklarda bilgiler bulunmamaktadır. Bahsettiğimiz güzergâhlar döneme ait şer'iyye sicillerindeki veriler kullanılarak tarafımızca tespit edilmiştir.

¹² XVI. yy kayıtlarında Okulağı olarak adı geçen köy bugün Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesine bağlı Oklalı Köyüdür. Okulağı karyesi yıllar içerisinde tabii oluşu kazaların değişmesiyle dönemin tahrir defterlerinde farklı farklı kazalara bağlı bir köy olarak zikredilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. BOA. TD 370, s. 283.; BOA. TD 541, s. 211.; Mezkûr defterlerde 1530 yılında Okulağı karyesinden 6240 akça, 1613 yılında ise 10512 akça Piri Mehmet Paşa vakfına aktarıldığı kayıtlıdır.

¹³ RŞS, nr.1543, 110a.

Şehirdeki ikinci suyolu ise Karacamuratlı köyünden başlayıp gelen güzergâhtır. Bu güzergâh da Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve vezir-i âzâm olan Rüstem Paşa tarafından getirilmiştir. XVI. yy'ın ortalarından itibaren Rüstem Paşa Rodoscuk sahilinde cami, medrese, han, kervansaray hamam gibi yapılardan oluşan bir külliye yaptırmıştır¹⁴. Burası şehrin yeni cazibe merkezi olunca hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Kalabalık nüfusun su ihtiyacı Rüstem Paşa suyolu sayesinde karşılanmıştır. Genel olarak bir yerde cami, medrese, kervansaray vs. gibi yapılar inşa edilmeden önce ilk olarak inşaatın yapımı aşamasında kullanılacak suyun teminiyle işe başlanılmaktaydı. Anlaşıyor ki Rüstem Paşa suyolu için çalışmalara daha önceden karar verip gerekli hazırlıkları tamamlayarak suyu şehre getirmiştir.

Rüstem Paşa'nın yaptırdığı suyolu başka şahısların da şehre su getirmesine imkân vererek şehrin bu ihtiyacın giderilmesinde ayrıca bir katkı sağlamıştır. Rodosçuk sakinlerinden olan el-hac Mehmed b. Abdülkadir, Muratlı köyünün hemen sınırında bulunan Kerdenekli Pınarı olarak bilinen pınarın suyunu Rüstem Paşa suyuna katarak şehre getirmiştir¹⁵. El-hac Mehmed bunun için vakıftan izin almış olmalıdır. Ama öncelikle köy halkının rızasını aldığını öğrenmekteyiz. Karacamuratlı köyünün halkı Rodoscuk kadısına gelerek köylerinde yeterince su olduğunu bildirip Kerdenekli Pınarı suyunun el- hac Mehmed tarafından şehre götürülmesi hususunda bir beis bulunmadığına şahitlik etmişlerdir. Böylelikle vakıf suyoluna dışarıdan yeni bir bağlantı kurarak ana akış yolunu kullanmak suretiyle şehre suyu getirebilmiştir. El-hac Mehmed b. Abdülkadir'in bu durumda Rüstem Paşa suyoluna ulaşıncaya kadar olan mesafedeki kısma yeni bir mecra açarak iki mecrayı birleştirdiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere kaynaktan çıkarılan su, vâkıfın götürmek istediği yerdeki vakıf esere tek başına bir ana hattan ulaştırılabileceği gibi, mevcut büyük suyoluna da katılabilmekteydi. Böyle bir durumda yeni suyolu sahibi, vakfa “*hakk-ı mecra*” yani “*suyolu kullanım bedeli*” adıyla bir katılım bedeli ödemek zorundaydı¹⁶. Bu bedel tek bir taksitte ya da yıl içerisinde kira biçiminde

¹⁴ Rüstem Paşa'nın Rodoscuk'ta bulunan yapıları hakkında detaylı bilgi için bkz. Hacer Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Sureci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. 32-33.

¹⁵ RŞS, nr. 1550, 20b.

¹⁶ Benzer bir uygulamaya İstanbul da rastlamaktayız; Safiye Sultan'ın 1742 tarihli vakfiyesine göre, İstanbul'daki köşkü önünde binâ ettirdiği çeşmeye su getirmek için taşradan çıkarttığı suyu, hendeklerle önce el-hac Ahmet suyoluna ilhak etmiş, oradan da Süleymaniye Suyollarına “*hakk-ı mecra*” vermek koşuluyla katmıştır. Yusuf Sağır, *a.g.m.* ,

de ödenebilmekteydi. Bunlarla ilgili olarak ise keşif belgeleri düzenlenmekteydi. Suyoluna katılım için belirlenen hakk-ı mecrâ/suyolu kullanım bedeli de belgede açıklanmaktaydı. Rodoscuk sakinlerinden el-hac Mehmed b. Abdülkadir ile Rüstem Paşa Vakfı mütevellileri arasında böyle bir sözleşme yapılmış olmalıdır. Ancak böyle bir belgeye tesadüf edemedik. Fakat su hukuku bakımından genel uygulamanın bu yönde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Rodoscuk'ta da benzer bir uygulamanın olduğu muhakkaktır. Büyük suyoluna katılma bedelini ödeyen kişi bundan sonra suyun sahibi olup ve su üzerinde istediği tasarruf hakkına sahip olabilmekteydi. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz el-hac Mehmed'in de şehre gelmesine vesile olduğu suyu amme hizmetine sunmak üzere çarşı yakınlarında bir çeşme yaptırdığını öğrenmekteyiz.

Suyolu ve su yapılarını inşa etmenin bütçe itibarıyla büyük bir meblağ gerektirdiği malûmdur. Şehrin iki ana suyolunun da iki ayrı vezir-i âzâm tarafından yapıldığını görmekteyiz ki bu şahıslar üst düzey gelir grubuna dâhil olan devlet erkânından idiler. Dolayısıyla böyle bir girişimi karşılayacak mal varlıkları da söz konusudur. Ayrıca her iki suyolunun da adı geçen paşaların vakıfları dâhilinde olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Yukarıda da belirtildiği üzere Piri Mehmet Paşa vakıflarına ait gelirlerden sadece bir kısmını Rodoscuk'taki suyoluna aktarmıştır. 11.000 akçalık bu miktar dönemin şartlarında hiç de küçümsenecek bir miktar değildir. Zira incelediğimiz sicil kayıtlarında bu miktara XVI. yy'da Rodoscuk'ta orta düzeyde iki ev alınabileceğini söyleyebiliriz. Piri Mehmet Paşa vakfı, akarları ve hayratlarıyla birlikte dikkate alındığında genel itibarıyla büyük vakıflar arasında yer almaktadır. Rodoscuk yakınlarında vakfa ait başka araziler de bulunmaktaydı. Kezâ Rüstem Paşa'nın vakıflarının da Osmanlı vakıfları içinde hatırı sayılır bir yer teşkil ettiği de malûmdur¹⁷.

Sular ana kaynaktan çıkarıldıktan sonra işin oldukça meşakkatli ve masraflı kısımlarına sıra gelmekteydi. Bunun ilk aşaması suyun varacağı noktaya ulaştırılması diğeri de kullanımı sağlayacak yapıların inşa edilmesiydi. Suyun ulaştırılmasında en önemli unsur genellikle künk ya da kurşun borulardan oluşan iletim vasıtalarıydı. İstanbul gibi büyük şehirlerde suyun dağıtımı için galeriler

---

s. 449. Hakk-ı mecrâ hususunda ayrıca bkz. Kâzım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1948, s. 8.

¹⁷ Rüstem Paşa Vakıflarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hacı Ahmet Arslantürk, *Bir Bürokrat ve Yatırımcı Olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Veziriazamı Rüstem Paşa*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 168-169.

kullanılırken daha küçük ölçekli su dağıtım yapıları yerlerde genellikle künkler kullanılmaktaydı. Künkler genellikle 6-7 parmak çapındaydılar¹⁸. Bu ölçü birimine göre künkler yaklaşık 18-20 cm çapında bir boruya karşılık gelmektedir. Künkleri birleştirmek ve birleşim yerlerinden su sızıntısını önlemek için birleşim yerleri bezir yağı kullanılarak hazırlanan bir karışımla sarılmaktaydı. Bu tekniğin yine mevcut suyollarının tamiri aşamasında da kullanıldığını görmekteyiz¹⁹. Osmanlı belgelerinde “bezir yağı” ya da “revgan-ı bezir” olarak geçen bu yağ, keten tohumunun sıkılması sonucu elde edilmekteydi. Bezir yağı hususi bir imâlathâne olan behzirhânedede üretilmekteydi. XVI. yy’ın ortalarında Rodoscuk’ta dördü çeşitli vakıflara ait olmak üzere bezir yağı üreten on adet bezirhâne bulunmaktaydı²⁰. Şehirlere su akışını sağlıklı ve sürekli bir şekilde devam ettirmek için suyollarının ve çeşmelerin ihtiyaç halinde bakım ve onarımının yapılmasında bezir yağı gibi maddelerin varlığı elzem idi. Bu hususta gerek Rodoscuk gerekse Rumeli’nin diğer şehir ve kasabalarında bezir yağına külliyatlı miktarda ihtiyaç duyulmaktaydı. Belgelerden anlaşıldığı üzere Rodoscuk bu talebi karşılayan önemli merkezlerden biriydi²¹. Rodoscuk’ta suyolu ve yapılarının tamirinde bu malzemenin ihtiyaç halinde hemen bulunabiliyor olması şehir halkına kesintisiz su hizmeti verilmesi anlamında kuşkusuz büyük bir avantaj sağlamaktadır. Zira şehirde suyun kesilmesi ya da bir süreliğine temin edilemeyecek olması başta temizlik, sağlık ve besleme gibi hususlarda çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirecektir.

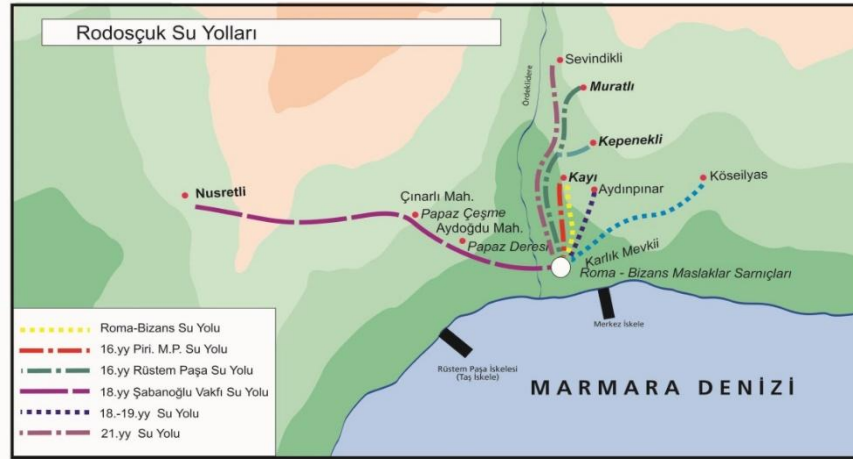
¹⁸ Künklerin iç çapı 7 parmak (22,1 cm) ve 6 parmak (18,94 cm) çapındadır. Parmak burada mimari bir terimi ifade etmektedir ki 1 parmak= 3,15 cm’ye tekabül etmektedir, Tefrik Göksu, Ulvi Önal, vd. , *Geçmişten Günümüze İstanbul’da Suyun Yönetimi*, İstanbul 2009 s. 22.

¹⁹ Bu karışım şu şekilde hazırlanmaktaydı; 6 ölçü keten (bezir) yağı , 8 ölçü kalker taşı tozu, 1 ölçü pamuk karıştırılarak bir macun hazırlayıp künklerin ek yerleri bu macun ile kapatılırdı. Bu macun iki ay boyunca plastik özelliğini korur sonra taş gibi sertleşirdi. Bu işlem için benzer malzemelerle lökün/löğün adlı bir karışım da kullanılmaktaydı. Bu hususta bkz. Burhan Oğuz, *Bizans’tan Günümüze İstanbul Suları*, İstanbul, 1998, s. 51.

²⁰ BOA. TD. nr. 385, s. 415.

²¹ Örneğin İbrahim Paşa vakfından olan Tatarpazarı suyolunun tamiri için Evkaf mütevellisi Sefer Çavuş 1605 yılında Rodoscuk’tan ilk etapta 55.000 akça daha sonra 40.000 akça toplam olmak toplam 95.000 akçalık revgan-ı bezir satın almıştır, RŞS. nr.1545, 97b.

Harita 1: Bizans'tan Osmanlı'ya Rodosçuk Suyolları

3. VAKIF SU YAPILARI

Vakıf sularla ilgili yapılan tüm işlemlerde vakıf suyun nereden çıkarıldığı ve şehre nasıl getirildiği belirtilmekteydi. Bu sudan kimlere ne kadar su verileceği ve miktarı yazılmaktaydı²². Çalışmamız esnasında gerek Rodosçuk gerekse Rumeli'deki bazı vakıflarla ilgili karşılaştığımız belgelerde suyollarının yapımı ile yeni su yapılarının inşası ve tamiri gibi hususlarda vakıf görevlilerinden bir kişinin tayin edildiğini tespit etmekteyiz. Suyun getirilmesi ve dağıtılması işi her aşaması bir sonraki safhaya geçilmek suretiyle bir bütünlük arz etmekteydi. Bu sebeple görevliler suyun kaynağından çıkarılmasıyla beraber çeşmelerden akışına kadar her aşamayı yakından takip ederek olası bir aksamanın önüne geçmeye çalışıyorlardı.

Rodosçuk'ta su kullanımı mümkün kılan yapılar olarak başlıca çeşme, kuyu ve şadırvanları görmekteyiz. Bu yapılardan özellikle çeşme ve şadırvanlar yine birer vakıf yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda adı geçen paşalar ve Rodosçuk sakinlerinden el-hac Mehmed şehre getirdikleri suları gerek çeşme gerekse şadırvan yaptırarak halkın faydalanabileceği en son seviyeye kadar getirmişlerdir. Şehirdeki pek çok çeşme mezkûr şahıslar tarafından yaptırılmıştır.

Piri Paşa'nın Okulağı karyesinden getirdiği sular vakfına ait olan çeşmelere aktarılmıştır. Piri Paşa Rodosçuk'da yaptırdığı çeşmelerin bakımı ve onarımı için yine vakfın akarlarından olan Yağcı köyünün gelirlerini bu çeşmelerin tamir ve bakımına hasretmiştir. Su yapıları ve suyolları zaman içinde kullanımdan kaynaklı

²² Yunus Sağır, *a.g.m.*, s. 450.

yıpranmalara maruz kalmakta ya da doğal afetler sonucu tamamen yıkılabilmektedir. Hasar gören bu yapıların tamire ihtiyacı olduğu ya da yeniden yapılması yönünde pek çok kayıt bulunmaktadır. Bunların genel olarak içerikleri ise halkın mağdur olmaması için hızlı bir şekilde çözüm bulunması yönündedir. Bu hususta vakıf görevlilerinin gerekli kişi ve meslek erbabıyla işbirliği yaparak meseleyi halletmesi istenmektedir. Piri Paşa vakıflarından olan çeşmelerin “*harâba müşrif*” olmasıyla vakıf görevlileri harekete geçmiş, vakfın mütevellisi ve nazırı olan Seyyid Ali efendi sürecin takibatını yaparken, Yağcı köyünün vakıf câbisi Sefer kethüda da finansman işini üstlenmiştir²³. Görüldüğü üzere vakfa ait yapılar işler hale geldikten sonra zaman içerisinde kendi kaderine terk edilmeyerek bu yapıların işlerliğini sürdürmesi için gerekli takibat ve kontroller titizlikle devam etmiştir.

Rodosçuk sakinlerinden olan El-hac Mehmed b. Abdülkadir, Kerdenekli Pınarı’ndan Rüstem Paşa suyoluna katarak getirdiği suyun kullanımı için Rodosçuk çarşısı yakınlarında Arabacılar Konağı olarak geçen yere yine masraflarını kendi karşılamak üzere bir çeşme yaptırmıştır²⁴. Burası şehrin çarşısına yakın bir yer olması sebebiyle çarşıda bulunan ya da günü birlik alışveriş için Rodosçuk’a gelen kitlelere hizmet vermiştir. Hiç şüphesiz nüfusun yoğun olduğu yerlerde su ihtiyacını karşılamak üzere yaptırılan çeşmeler büyük bir eksikliği gidermiştir. Rüstem Paşa’nın şehre getirdiği sular Rüstem Paşa külliyesinin parçaları olan cami, hamam, han ve kervansarayların yanı sıra Rüstem Paşa caminin avlusunda bulunan şadırvanda da kullanılmaktaydı²⁵. Bu yapıların dışında şehirde yine Rüstem Paşa tarafından yaptırılan dört çeşmenin su ihtiyacı da yine bu sulardan sağlanmaktaydı.

Rodosçuk’ta şehrin muhtelif yerlerine dağılmış olan çeşmeler yoğunluklu olarak büyük nüfus kitlelerine hitap eden yerlerde sayıca artış göstermekteydi. İskele tarafında bulunan Yemiş Hanı yakınlarında da bir çeşme bulunmaktaydı. Ayrıca çarşının su ihtiyacını karşılamak üzere dükkânların arasında yine Pazar Çeşmesi adıyla bir çeşme daha bulunmaktaydı²⁶. II. Murad ve Fatih dönemlerinde yaşamış ve aynı zamanda Fatih’in musâhibi olarak bilinen Molla (Mevlânâ) Kırımî de Sûk-ı Sultânî olarak bilinen çarşı yakınında bir çeşme yaptırmıştır²⁷. Bu çeşmenin de 1570 yılı başlarında bir tamir gördüğü anlaşılmaktadır.

---

²³ RŞS. nr. 1550, 3b.; RŞS. nr. 1552,3b.

²⁴ RŞS., nr. 1550, 20b.

²⁵ RŞS., nr. 1524, 88a.

²⁶ RŞS., nr.1527, 45b.

²⁷ RŞS. nr., 1511, 7a

Şehirdeki neredeyse en eski su yapılarından olan hamamların ise yine çeşitli vakıflara ait olduğunu görmekteyiz. Han ve kervansaray gibi hamamlar da vakıfların akarât grubundan sayılmaktadır. Zira bu tür yapılar genellikle yıllık ya da üç yıllığına olmak üzere kiraya verilmek suretiyle işletilerek buradan elde edilen gelirler vakfın diğer masraflarının karşılanmasında kullanılmaktaydı.

Şehrin ilk hamamlarından biri Fatih devrinin ünlü hekimlerinden Hekim Mehmed Şîrvânî tarafından yaptırılmıştır. Bu hamam Câmî-i Atik/ Eski Câmî mahallesindeki Hekim Şîrvânî Câmîinin yanında bulunuyordu. Hekim Şîrvani, câmîinin ihtiyaçlarının karşılanması ve görevlilerin maaşlarının ödenmesi için câmîye bitişik bir hamam yaptırarak burayı vakfına dâhil etmiştir. XVI. yy'ın ortalarında hamamın üç yıl için 9500 akçaya kiralandığını görmekteyiz²⁸. Ancak 1550'li yıllarda hamamın ve su hazinesinin sık sık tamire muhtaç olduğu göz önünde bulundurulursa bu kira gelirinin neredeyse tamamının mezkûr hamamın tamiri için harcılandığını söyleyebiliriz. Günümüzde bu hamamdan geriye herhangi bir iz kalmamıştır.

Rodosçuk'da yine Eski Câmî Mahallesi'nde II. Mehmed ve II. Bayezid ricâlinden olan Kasım Paşa²⁹ vakfından bir hamam bulunmaktaydı³⁰. Bu hamamın geliri ise Kasım Paşa'nın Medine-i Münevvere vakfına aktarılmaktaydı³¹. XVI.yy'ın ortalarında bu hamamın camları, kuyusu, su haznesi ve kurnalarının artık kullanılmayacak halde olması sebebiyle tamir edildiği görülmektedir³². Hamamın üç yıllık kira gelirinin 9000 akça olmasına bakılırsa XVI.yy'ın ortalarında hâlâ oldukça işlek olduğu anlaşılmaktadır³³. Şehrin suyollarının XVI.yy'ın ortalarından itibaren gelişmeye başladığını düşünürsek bu tarihi daha eskiye dayanan bu iki hamamın sularının Bizans döneminde kullanılan su yolundan geldiği söylenebilir.

Şehirde kadın ve erkeklerin dönüşümlü olarak ortak kullandıkları hamamların yanı sıra hem erkeklere hem kadınlara ayrı ayrı hizmet veren iki

²⁸ RŞS., nr.1513, 13a, RŞS., nr. 1520,37a.

²⁹ Tayyib Gökbilgin, "Edirne Şehri'nin Kurucuları", *Edirne'nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağan Kitabı*, s. 162-178.

³⁰ RŞS. nr. 1551, 31a.

³¹ RŞS. nr. 1510, 192b.

³² RŞS. nr. 1512, 74a.

³³ RŞS. nr. 1514, 8a.

bölümden oluşmuş çifte hamamlar da bulunuyordu³⁴. Rodoscuk'un ilk suyollarından birinin bânisi olan Piri Mehmet Paşa'nın da burada çifte hamamı bulunmaktaydı³⁵. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere hamamlar insanların temizlenme ihtiyacını karşılamak üzere yapılmış sosyal hizmet yapıları olmasına karşın bu hizmeti belli bir ücret karşılığında sunuyor olmaları onları vakıfların önemli akarları kategorisine dahil etmekteydi. Rodoscuk'un nispeten küçük fakat hızla gelişen ve nüfus çeken bir bölge olması hamamlardan istifade edecek, orayı kullanacak büyük bir müşteri potansiyelini işaret etmekteydi. Dolayısıyla buradaki hamamlar işletmecilerine yüksek gelir getirme garantisi sunmaktaydı. Bu potansiyel vakıf tarafından fark etmiş olmalı ki buraya kadın ve erkekler için ayrı hizmet verecek çifte hamam yaptırılmıştır. Böylece hamamdan elde edilecek gelir vakfın diğer hayratlarında kullanılabilirdi. Hatta Piri Paşa vakfı tarafından şehre su getirmesinin sebepleri arasında burada yaptırılması plânlanan hamamın suyunu karşılamak olduğu da söylenebilir. Aslında bu düşüncenin belgelerde karşılık bulduğunu görmekteyiz. Bu çifte hamamdan elde edilen gelirler mezkûr Paşa'nın Edirne-Havsa'da inşa ettirdiği câmi ve imaretin masraflarının karşılanması için vakfedilmiştir³⁶.

Şehirdeki diğer bir hamam Rüstem Paşa vakfından olan hamam idi. Külliye'nin bir parçası olan hamam Orta Cami/Kürkçü Sinan mahallesinde bulunuyordu³⁷. Orta Cami mahallesinde olması sebebiyle bu hamama *Orta Hamam* denilmiştir³⁸. Bu mahallede yine XVI. yy'ın ortalarında Kasım Paşa evkafına ait yeni bir hamam daha yapılmıştır. Hamamın üç yıl için 17.000 akçaya kiralandığını görmekteyiz³⁹.

Herhangi bir suyoluna ya da kaynağa ihtiyaç duyulmadan su temin edilen yapılar ise kuyulardır. Kuyular şehrin su ihtiyacını büyük ölçüde telafi eden yapılardandı. Çarşı, pazar yeri ve muhtelif yerlerde çeşmeler bulunmakla birlikte evlerin bazılarında ise kuyular mevcuttu. Hatta çarşı içinde bazı dükkânların arasında dahi vakıf kuyularına rastlamak mümkündü. Vakıfların suyu temin hususundaki girişimlerinin sadece su yolu ve su yapıları ile sınırlı kalmadığı açıkça görülmektedir. Çarşı içindeki vakıf kuyusu bunun için iyi bir örnek teşkil

³⁴ Çifte hamam dışındaki hamamlar kadın ve erkelere aynı mekanda ayrı ayrı zamanlarda hizmet vermekteydi. Ancak çifte hamamlar istisnâi haller dışında hiçbir zaman kapılarının aynı cadde veya sokağa açılmamaktaydı. Semavi Eyice, "Hamam", *DİA*, XV, s. 415.

³⁵ RŞS. nr. 1533, 13b.

³⁶ RŞS. nr. 1533, 13b.

³⁷ RŞS. nr. 1529, 145b.

³⁸ RŞS. nr. 1539, 33a.

³⁹ RŞS. nr. 1511, 130b.

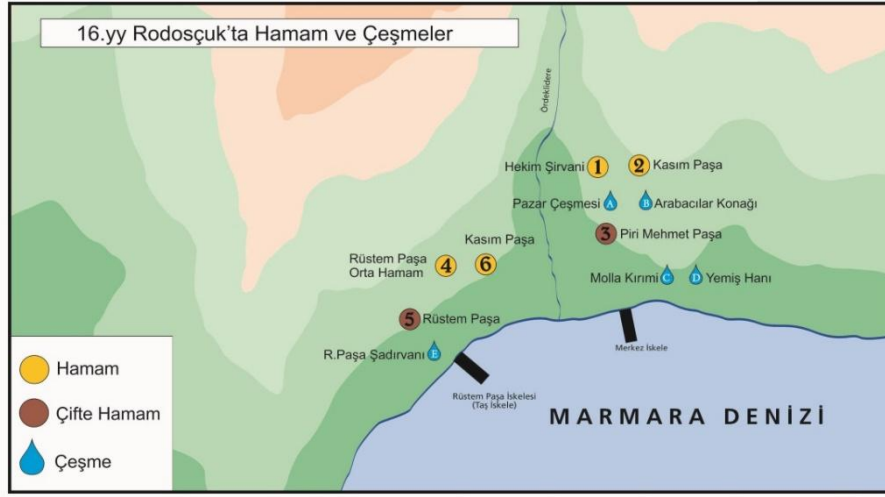
etmektedir. Çarşıdaki bu kuyudan sadece çarşıya alışveriş maksadıyla gelenlerin değil civarda yaşayan sakinlerin de faydalandığı anlaşılmaktadır. Kuyuya yoğun bir talebin olduğunu kadı sicillerinden tespit edebilmekteyiz. Mezkur kuyunun kendi dükkânı önünde bulunması ve halkın buradan sürekli olarak gelip su almasından rahatsızlık duyan dükkân sahibinin kadıya şikâyeti belgelere yansımıştır. Dükkân sahibinin kadıya başvurması ve durumun görüşülmesinden sonra kuyunun kapatılarak dükkândan uzak mesafeye taşınmasına karar verilmiştir⁴⁰. Rodoscuk'da evlerin bazılarında da kuyu bulunmaktaydı ve bir evin buna sahip olması tabii ki oldukça büyük bir şanstı. Çünkü kuyular yeterince derin kazıldıklarında ondan içme suyu elde da edilebilmekteydi⁴¹. Bu da evin hem temizlik hem de içme suyu ihtiyacının aynı anda karşılanması anlamına gelmekteydi. Rodoscuk ileri gelenlerinden biri olan Atmacacıbaşı/Çakırcıbaşı Gazanfer Ağa'nın evi su kuyusu olan evlerden biriydi⁴². Muhtemeldir ki diğer âyânın evinde de su kuyusu bulunmaktaydı. Kendi su ihtiyacını karşılayan evlerin sayısı hakkında net bilgilere tesadüf edemedik. Ancak XVII. yüzyılda şehri gezen Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Rodoscuk ileri gelenlerinin evleri de dâhil olmak üzere 147 evde hususi hamamın bulunuyor olması kendi suyunu temin eden evler hakkında görece bir sayıyı bize sunmaktadır. Su kuyusu ya da pınar gibi yapıların bulunması o evin satış esnasında değerinin de artması anlamına gelmekteydi. Rodoscuk'ta su kuyusuyla birlikte çeşitli yapıları da bir arada bulunduran evlerin satış fiyatı 3500-18000 akçe arasında değişmekte idi.

---

⁴⁰ RŞS. nr. 1550, 8b.

⁴¹ Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.102.

⁴² RŞS. nr.1520, 25a.

Harita 2: XVI. Yüzyılda Rodosçuk Su Yapıları

4. SONUÇ

Osmanlıların, çoğu şehirde olduğu gibi Rodosçuk'ta da kendinden önceki dönemlerden kalan fonksiyonel yapılara ilâveler yaparak, onları kullanmaya devam ettikleri anlaşılmıştır. Bizans döneminden kalan suyolu kullanılmakla birlikte nüfus artışı ve fiziki gelişmelere paralel olarak yeni suyolları ve su yapıları inşa edilmiştir. Böylelikle şehirdeki mevcut su şebekesi çok daha ileri bir seviyeye taşınmıştır. Osmanlı öncesinde Rodosçuk'ta bir suyolu mevcut iken bunun sayısının XV. yy'ın ortalarından itibaren arttığını ve nihayet XVI. yy ortalarında üçe çıktığını görmekteyiz. Kezâ yine suyun şehirde dağıtılması hususunda birçok çeşme, kuyu, sarnıç, şadırvan gibi yapıların inşa edildiği de gözden kaçmamaktadır. Suyun temini meselesi ve dağıtımı hususunda yapılan bu çalışmaların devamlılığını sağlamak ise yüklü bir maliyeti beraberinde getirmekteydi. Böylesine büyük masrafları sıradan halkın finanse etmesi de imkân dâhilinde değildi. Ancak yine de Rodosçuk sâkinlerinin bu konuda kayıtsız kalmadığı anlaşılmaktadır. Şehir sâkinlerinden kısmî girişimlerin olmasına karşın Piri Mehmet Paşa ve Rüstem Paşa vakıfları gibi büyük vakıfların bu hususta katkılarının üst düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu vakıflar sayesinde şehrin su ihtiyacı karşılanmakla birlikte metinde de bahsedildiği üzere temininden sonraki gelişmeler de titizlikle takip edilerek kesintisiz bir hizmet sunulmuştur. Vakıfların kuruluş sebebi ve işleyişinin temelinde de amme yararına yapılan hizmetlerin sürekliliğinin garanti altına alınması yatmaktaydı. Çalışmamız neticesinde Osmanlı şehirlerinin çoğunda olduğu gibi Rodosçuk'ta da şehrin en önemli ihtiyaçlarından

biri olan su meselesinin halinde vakıfların oldukça büyük bir role sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Rodosluk Şer'İyye Sicilleri (RŞS.) 1510 ; 1511; 1512; 1513; 1514;, 1520; 1524; 1527; 1529; 1533; 1539; 1543; 1550;1551; 1552.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA) TD 370; TD 541; TD 385.

İNCELEME ESERLERİ

Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, s.75-92.

Arslantürk, Hacı Ahmet, *Bir Bürokrat ve Yatırımcı olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Veziriazamı Rüstem Paşa*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Ateş, Hacer, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Çeçen, Kâzım, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1948.

Eyice, Semavi, "Hamam", *DİA*, C.15, İstanbul 1997, s. 402-430.

Faroqhi, Suraiya, *Orta Halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Gökbilgin, Tayyib, "Edirne Şehri'nin Kurucuları", *Edirne'nin 600. Fethi Yıl Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara,1993.

Göksu, Tevfik, vd., *Geçmişten Günümüze İstanbul'da Suyun Yönetimi*, İstanbul 2009 .

Günay, Hacı Mehmet, "Vakıf", *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s.479-486.

Kılıç, Selda, "Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına dair bazı tespitler", *A.Ü. DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.36, Ankara 2004, s. 175-188

Küçüktaşçı, Mustafa Sabri, "Rûme Kuyusu", *DİA*, C.35, İstanbul 2008., s. 231-232.

Öztürk, Nazif, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar: Ahkamü'l-Evkaf*, Ankara, 1995.

Sağır, Yusuf, "Osmanlı Su Vakıfları", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, , s. 445-473.

Serez, Mehmet, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara 2007.

Tabakoğlu, Ahmet “İstanbul’un Su Tarihi: Roma, Bizans ve Osmanlı Döneminde İstanbul’a Su Temini”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar - Arif Bilgin (İstanbul: TDBB) 2008.

Taşlıkhoğlu, Zafer, *Trakya’da Epigrafi Araştırmaları I*, İstanbul 1983.

Yediyıldız, Bahattin, “Vakıf”, *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s.479-486